

ce: a zatem iest niby w iakiey formie: iaki tedy ta niby forma ma kształt, taki uczyni się i kamień. Ale przyznam przytym, że i powietrze, i deszcze, i inne, przypadki, osobliwszy iakowy kształt kamieniom dać mogą. Więcej napisze się na swoich miejscach.

§. 3.

O Podziale Kamieni.

28. Owi, którzy Kamieni czynili podziały, oglądali się tylko na te kamienie, które są pojedyncze: a zatem w Podziałach ich nie trzeba nam szukać owych kamieni wszędzie po polach, i rolach leżących, tak, iak są: ile że każdy takowy kamień pospolicie z dwóch, trzech, i więcej pojedynczych się składa.

29. Pojedynczych więc kamieni różnym względem wielorakie są uczynione Podziały. *Pebman* dzieli tylko *1mo.* na Kamienie zwyyczajne, i *2do.* na Kamienie osobliwsze. *Cronsted* dzieli *1mo.* na Wapienne. *2do.* Kizły. *3to.* Granaty. *4to.* Gliniaste. *5to.* Łyszczaki. *6to.* Niegdyś płynne. *7mo.* Asbesty. *8vo.* Zeolity. *9no.* Braunsztyny. *P. Pott* ieszcze podzielił inaczej, oglądając się na ich trwałość przeciwko wodzie, ogniewi, i kwasom one rozpuszczającym.

30. Gdybym się zapuścił w wyliczanie gatunków podług wymienionych podziałów, nie wiele-

wielebnym podobno w moim przedsięwzięciu uczynił pożytku: ażebym przecież przez wyliczanie gatunków pokazał wielość różnych Kamieni, wypiszę tu Systema *Walleryusza*. Dzieli ten Kamienie *imo*. na Wapienne. *zdo*. Na Szklanne. *3tio*. Na trwałe w ogniu. *4to*, Na Opoki.

31. Rząd I. *Lapides calcarei*. Kamienie wapienne

Rodzaj I. *Calcareus*. Wapienny Kamień.

— *aquabilis*. Gęsty.

— *scintillans*. Łśniący.

— *inequabilis*. Ziarnisty.

Rodzaj II. *Marmor*. Marmur.

— *unicolor*. Jednofarbisty.

— *variegatum*. Nakrapiany.

— *figuratum*. Malowany.

Rodzaj III. *Gypsum*. Gips.

— *commune*. Pospolity.

— *alabastrum*. Alabaster.

— *crystallizatum*. Krzyształowy.

— *selenites*. Selenit.

— *lamellosum*. Łupki.

— *striatum*. Promienisty.

— *solidum*. Przeczysty.

Phosphorus Bononiensis. Kamień Bo-
noński.

Lapis nephriticus. Kamień nerkowy.

Rodzaj IV. *Spatum*. Szpat.

— *tessulare*. Kostkowy.

— *lamellare*. Łupki.

Spa-

<i>Spatum arenaceum.</i>	Ziarnisty.
— <i>pellucidum.</i>	Przezroczysty.
— <i>crystallizatum.</i>	Krzyształowy.
— <i>vitreum.</i>	Szklany.
— <i>purmachum.</i>	Polowy.
<i>Crystallus Islandica.</i>	Krzyształ Island- ski.

Lapis suillus. Kamień śmierzący.

32. RZĄD II *Lapides vitrescentes.* Kamienie szklane.

Rodzaj I. <i>Fiscilis</i>	Łupek.
— <i>mensalis.</i>	Tablicowy.
— <i>tegularis.</i>	Dachowy.
— <i>carbonarius.</i>	Węglany.
— <i>cotricula.</i>	Gruby.
— <i>rudis.</i>	Prasty.
— <i>friabilis.</i>	Miękki.
<i>Nigrica.</i>	Czarna Kreta.

Rodzaj II <i>Cos.</i>	Ośla.
— <i>rurica.</i>	Turecka.
— <i>cotaria.</i>	Slifierska.
— <i>filtrum.</i>	Przecedzająca.
— <i>foraminata.</i>	Dziurawa.
— <i>quadrum.</i>	Ciosowy Kamień.
— <i>arenaria.</i>	Piaskowy Kamień.
— <i>fissilis.</i>	Ośla łupka.
— <i>sabulosa.</i>	Grubo ziarnista.

Rodzaj III. <i>Silex.</i>	Kieł.
— <i>opacus.</i>	Gruby.
— <i>semipellucidus.</i>	W pół przezro- czysty.
	<i>Silex</i>

<i>Silex igniarius</i>	Krzemień.
— <i>cacbolonius</i> .	Kacholong.
— <i>carneolus</i> .	Krwawnik.
— <i>chalcædonius</i> .	Chalcædon.
— <i>onyx</i>	Onyx.
— <i>opalus</i> .	Opal.
— <i>oculus mundi</i> .	Światowe oko.
— <i>echates</i> .	Agat.
<i>Chelidonii mine-</i>	Kopalne iaskółcze
<i>rales</i> .	Kamienie.

Rodzay IV. *Jaspis*. Jaspis.
 — *opacus*. Rogowy.
 — *semipellucidus*. W pół przezro-
 czysty.

— <i>arenaceus</i> .	Piaskowy.
— <i>unicolor</i> .	Jednofarbisty.
— <i>viridis</i> .	Zielony.
— <i>variegatus</i> .	Nakrapiany.

Lapis lazuli. Lazurowy Kamień.

Jasponyx. Jasponix.

Porphyr. Porfir.

Rodzay V *Quarzum*. Kwarzec.

— *fragile*. Suchy.

— *pingue*. Tłusty.

— *crystallinum*. Czysty.

— *jacobinum*. Mleczno-żytkowany.

— *coloratum*. Barbowany.

— *arenaceum*. Ziarnisty.

— *molare*. Dziurkowaty.

— *crystalligatum*. Krystalizo-
wany.

Quar-

Quarzum granaticum. Granatowy.

Rodzay VI. *Gemma*. Krzysztalowe Kamienie

Crystallus montana. Krzysztal gorny.

Pseudorubinus. Rubin fałszywy.

Pseudosaphirus. Szafir fałszywy.

Pseudotopazius. Topaz fałszywy.

Pseudosmaragdus. Szmaragd fałszywy.

Crystallus obscura. Krzysztal ciemny.

Adamas. Dyament.

Rubinus. Rubin.

Saphirus. Szafir.

Topazius. Topaz.

Smaragdus. Szmaragd.

Chrysolithus. Chryzolit.

Amethystus. Ametyst.

Granatus. Granatek.

Hyacinthus. Hiacynt.

Beryllus. Beril.

33. RZĄD III. *Lapides apyri*. Kamienie w ogniu trwałe.

Rodzay I. *Mica*. Błyszczak.

— *communis*. Kocie złoto.

— *squamosa*. Błyszczak łuskowy.

— *radians*. Promienisty.

— *fluctuans*. Oblączkowy.

— *hemispherica*. Półokrągły.

Vitrum Moscoviticum. Szkło Moskiewskie.

Molybdæna. Ołówek.

Rodzay II. *Talcum*. Talk.

— *luna*. Biały.

Tal-

<i>Talcum aureum.</i>	Złoty.
— <i>cubicum</i>	Kostkowy.
<i>Creta Brianzonis.</i>	Zielony.

Rodzay III. *Ollaris.* Zdunek.

— <i>durus.</i>	Grubo-ziarnisty.
— <i>pictorius.</i>	Otrębiec.
<i>Lapis colubrinus.</i>	Gęsty.
— <i>lebetum.</i>	Rzaski.
<i>Marmor serpentium.</i>	Serpentyn.

Rodzay IV. *Corneus.* Rogowy Kamień.

— <i>annicatus.</i>	Kamień gorniczy
— <i>solidus</i>	Opaczysty.
— <i>fissilis.</i>	Łupki.
— <i>crystallizatus.</i>	Krystallizowany.

Rodzay V. *Amiantus.* Amiant.

<i>Linum montanum.</i>	Len ziemny.
<i>Aluta montana.</i>	Skóra ziemna.
<i>Caro montana.</i>	Mięso ziemne.
<i>Suber montanum.</i>	Korek ziemny.

Rodzay VI. *Asbestus.* Azbest.

— <i>abyssinus.</i>	Doyrzały.
— <i>immaturus.</i>	Niedoyrzały.
— <i>stellatus.</i>	Gwiazdowy.
— <i>fasciculatus.</i>	Wiązkowy.
<i>Alumen plumosum.</i>	Pierzasty.
<i>Lapis acerosus.</i>	Kłosisły.

34. Rząd IV. *Saxum.* Opoka.

Rodzay I. *Saxum simplex.* Opoka pojedyncza.

— — <i>calcareo spatbo-</i>	Wapienna
<i>sum.</i>	szpatowa.
— <i>spathecum.</i>	Kwarcowo-szpatowa

Saxum fissilimicaceum. Łupko - błyszczakowa.

—— *cotaceum.* Piaskowo-błyszczakowa.

—— *quarzosum.* Kwarcowo-błyszczakowa.

—— *apyrum.* Kwarcowo-rogowa.

Rodzaj II. *Saxum mixtum.* Opoka mieszana.

—— *spatbosum.* Szpatowa.

—— *quarzosum.* Kwarcową.

—— *micaceum.* Błyszczakowa.

—— *anaticum.* Równomiészana.

Rodzaj III. *Saxum griseum.* Opoka ciemna.

—— *spatbosum.* Szpatowa.

—— *quarzosum.* Kwarcową.

—— *micaceum.* Błyszczakowa.

—— *aqualiter mixtum.* Równomiészana.

Rodzaj IV. *Saxum petrosum.* Opoka składowa.

—— *frustulaceum.* Polowe Kamienie.

—— *siliceum.* Krzemienista.

—— *arenaceum.* Piaskowa.

—— *concretum.* Mięszanina.

35. Zdanie mi się, że poprzedzające obszernie wyliczenie, gdybym iego chciał poyść porządkiem, więceyby uczyniło zamieszania, iak pożytku Czytelnikowi moiemu, który nie każdy podobno będzie Mineralogistą. Przytożę więc inny zwięzleyszy porządek owych, którzy Rzeczy Kopalne historycznie tylko

Opis.

opisują. Między wielu takimi porządkami, ten mniemam będzie najłatwiejszy.

I. Kamienie Kosztowne.

Przezroczyste, albo Klejnoty.

1. Dyament.	2. Rubin.
3. Szafir.	4. Topaz.
5. Szmaragd.	6. Chryzolit.
7. Ametyst.	8. Granatek.
9. Hiscynt.	10. Beryl.

W pół tylko przezroczyste.

1. Turmalin.	2. Opal.
3. Krwawzik.	4. Chalcedon.
5. Onix	6. Achat.
7. Linkur.	8. Oko świata.
9. Kacholong.	

Cienne, wcale nieprzezroczyste.

1. Jaspis.	2. Malachit.
3. Turkus	4. Porfir.
5. Kamień lazurowy.	6. Kamień or-
miański.
7. Gwiazdowiec.	8. Naniester.

II. Kamienie Pospolite.

A. Pojedyncze.

- Wapienne.* 1. Pospolity wa- 2. Kamień śmier-
pienny. dzący.
3. Łupek wapienny. 4. Marmur.
5. Tof 6. Kamień kr płowy.
7. Kamień ikrzasty. 8. Lomignat.
9. Szpat wapienny.

B2

Gips.

Gipsowe. 1. Pospolity gipsowy. 2. Alabaster.
3. Szpat gipsowy. 4. Moskiewskie szkło.
5. Szpat piorowy. 6. Kamień Bonoński.

Gliniaste. 1. Kamień mydlasty. 2. Zdunek.
3. Hiszpańska kreda. 4. Serpentyń.
5. Talek. 6. Asiant.
7. Asbest. 8. Główna skóra.
9. Błyszczak. 10. Lód kamienny.
11. Żelaznik. 12. Ołówek.
13. Łupek gliniasty. 14. Łupek dachowy.

15. Marmurek. 16. Ośła.
17. Cadzeniec. 18. Bazalt.

Szklane. 1. Kurzec. 2. Krzyształ górny.
3. Kizel. 4. Piaskowiec.
5. Rogowiec. 6. Krzemień.
7. Zeolit. 8. Pumex.

B. Mięszane.

1. Szpat szklany. 2. Kozek ziemny. 3. Opoka. 4. Skala. 5. Brunatek. 6. Słepak.

36. Z tych przywiedzionych porządków o wielorakości Kamieni nieśką wzięwszy wiadomość: p. dam teraz, iakiego porządku ia się trzymać będę. Pierwsze następujące Rozdziały zabiorą owe Kamienie, które dla wielkiego szacunku Kleynotami nazywamy: te zaś są albo przezroczyste, albo ciemne. Po tych opiszą się te Kamienie, które mają podobieństwo do Kleynotów, i są fałszywemi Kleynotami. W dalszych Rozdziałach naydą się Kamienie dla

dła rzadkości swej szacowne: po tych Ręko-
dzielne: a po tych pospolite. Nakoniec opi-
szę i Rzeczy zkamieniałe.

ROZDZIAŁ II.

O Kleynotach Przezroczystrych.

37 **K**leynoty do nadzwyczajney, i mówić
można, aż do nieporównanego zbytku
ceny wyniesione, są to Kamienie różnego ko-
loru, bardzo wielkiey, albo nadzwyczajney
twardości; które umiejętnie ślifowane, iasne
od siebie rzucają promienie. W tym Rozdzia-
le te się tylko opiszą, które są przezroczy-
ste, mniej lub więcej, iak na przykład Szkło
czyste. Takimi są: Dyament, Rubin. Szafir,
Topaz, Szmaragd, Chryzolit, Ametyst, Gra-
nat, Hiacynt, Opal, i Krwawnik.

§. 1.

O Kleynotach w powszechności.

38. O Kamieniach tych, to nayprzód wie-
dzicie potrzeba, że gdy się w ziemi naydą, ni-
gdy nie będą okrągłe, ale zawsze wiel bo-
czne: i tak to im iest właściwa, że i nayprze-
dniejszy Kleynot należony okrągły, dla tego
samego inż bywa podeyrzany. Z tym wszy-
stkim nie można wątpić, aby niektóre tu i
owdzie po wierzchu ziemi taczane przez bar-

dzo długiczas, nie miały utracić rogów; i stać się okrągłe. Niektóre tak własne sobie mają wieloboczność, że tym samym się od innych rozoznawają: iako się przy każdym gatunku wyrazi.

39. Kształt ten zachowany wieloboczny, Mineralogistowie nazywają krystallizacją. Pytanie tu ciekawe zachodzić może, z kąd się to dzieje w tych Kamieniach? nie pewnieyszego nad to; że tu nie pewnego odpowiedzieć nie można. Z tym wszystkim niektórzy przypisują to soli: iaki gatunek soli mieszają się do składania kamienia, taką też kamienia czyni krystallizacją. Sol bowiem każda osobną swoją ma krystallizacją, iako się w Tomie I. namieniło.

40. Ztąd mówią Mineralistowie, że Kleynoty poczyniła w da z bardzo drobnej ziemi z solą zmieszanej. Co się tycze ich kolorów, te pochodzą albo od samej pary, albo od cząstek metalowych pomieszanych. Wszakże i szkła z metalem topione farbują się.

41. Kleynoty względem dobroci i szacunku swego, są dwoiaki: Oryentalne i Okcydentalne. Oryentalne albo wschodnie z Indyi pochodzące, osobliwie Dyamenty, Rubiny, Szafiry i Szmaragdy, są przednieysze, twardsze, cięższe, w kolorach trwalsze, w rzucaniu promieni, żywsze, a zatym nierównie kosztownieysze. Okcydentalne zaś, albo zachodnie, to jest Europeyskie, zawsze są podley-

sze.

sze. Przecież prócz wymienionych dopiero Kleynotów, inne najduią się i w Europie tak przednie, że i Zamorskie przechodzą.

42. Cena tych Kleynotów, iako się przy gatunkach opisze, nie równa wprawdzie iest, zawsze przecież bardzo wielka. Wazą się na Grana i Karaty: Gran nieco lżeyszy iest od iednego Essa na wadze Czerwonego Złotego: a takich Granów cztery, czynią Karat ieden: Karat zaś ieden na przykład Dyamentu na Brylant ślifowanego, kosztuje na 120. Talerów Niemieckich, albo na 720. Złotych Polsk:

43. Zkąd tak wysoka tych Kamieni urosła cena? Nayprzód dla tego, że rzadkie są: powtóre, że taką modę wprowadzili kupujący, i sprzedający, aby dla swey kosztowności nie każdemu mogły bydź pospolite, a owych, którzy ie mają, ztąd widziano bogactwa. Nie przytaczam ia tu na to nie swego, ale tylko przywiedzę słowa Pliniusza *Hist: natur: lib: 33. Praef: Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum!* Dziwotężne dowcipy! iak wielorako pomnożyliśmy cenę rzeczy! Wallerysz zaś na to mówi: *Stultitiam patiuntur opes.* Bogactwa szaleją.

44. Tak wysoka cena Kleynotów, iest czasem powodem fałszowania ich, iż podobne tylko za prawdziwe niewiadomym przedawane bydź mogą; nietylko podobne samorodne Kamienie, ale i szkła bardzo sztucznie w kolorach topione.

45 Aby więc prawdziwe od fałszywych roz-
 zeznać, wielorakie na to są sposoby. 1mo: Pra-
 wdziwy Kleynot żadnym pilnikiem, ani żela-
 zem skrobać się nie da: Szmaragdy przecieź,
 Topazy, Ametysty, Granatki, Hacynty, i Be-
 zyle, skrobią się Angielskim pilnikiem. 2do:
 Prawdziwy Kleynot w ogniu nie traci koloru:
 ale to się ma tylko rozumieć o Dyamentach, i
 Rubinach 3to: Prawdziwy Kleynot nierównie
 większą ma wagę, iak inny Kamień tejże
 wielkości: Szmaragd przecieź lekki jest. 4to:
 Prawdziwy Kleynot Serwaserem zmaczany,
 żadney nie ponosi plamy: lecz umieią teraz
 tak sztuczne szkła robić, że i te od Serwasera
 nie szkodnią. 5to: Prawdziwy Kleynot cokol-
 wiek zaślifowany, żywy wydać promień; u
 fałszywego zaś jest słaby. 6to: Prawdziwy
 Kleynot przyłożony do twarzy, lub powieki
 oka; większe czuć dać zimno, iak inny po-
 dobny Kamień.

46. Kleynoty zaś ślifowane, łatwo się po-
 znaia z żywości rzucanych promieni, i kolo-
 ru: lecz jeżeli są osadzone, ostrożnym być
 należy, aby się nie oszukać na podłożonym
 listeczku, albo *folium*. Kiedy bowiem cena
 Kleynotu wiele zawisła i od przedniego ko-
 loru; umieią osadzający podłożonym listkiem
 kolor albo poprawić, albo odmienić.

47. Nakoniec naczytamy się w dawniey-
 szych pismach dosyć o nadprzyrodzonych pra-
 cach cnotach Kleynotów: że człowieka czyni-

ły niewiadomym, odważnym, ubogim, bogatym, zdrowym, &c. Dyament naprzykład blisko serca noszony, miał miękczyć nieprzyja-
cieli, oddalać boiaźń, czynić odwagę. Ale
takie baśnie zostawmy tym, którzy się nie-
chcą na tym poznać, że to są zmyśłone bay-
ki, i rzeczy niepodobne.

§. 2.

O Dyamencie.

48. Dyament, po łacinie *Adamant*: po nie-
miecku *Demant*: po francuzku *Diamant*: jest
najtwardszy i najkosztowniejszy Kleynot.
Jest nayprzezroczystszy, a kolor jego czy-
sty, iak czysta woda: niektóre przecięż wpa-
dają nieznacznie w żółte, zielone, czerwone,
błękitne, lub brunatne. Czyste są naysza-
wniejsze; po nich idą te, które wpadają w
zielone: po tych żółtawe, błękitnawe i ro-
zowe: żółto-czerwone i czarniawe zaś, są
naypodlejsze.

49. Przywiezione surowe Dyamenty, to
jest: nie ślifowane, są siwą niby błonką po-
wleczone: co pochodzi od częstego wzai-
emnego ocierania się. Z ziemi wykopane, ie-
dne mają kształt ośmioboczny zastrzony, ia-
kie są Indyjskie i Arabskie, a te nayprze-
dniejsze: drugie są płaskowate: trzecie okrą-
gławe, iak pospolicie Europeyskie, a te są
naypodlejsze.